

**Reacties op een journalistiek schandaal:
paradigm repair en zelfreflectie**

**Analyse van het journalistiek metadiscours naar
aanleiding van de kwestie Perdiep Ramesar**

MASTER THESIS

Stan van Kesteren (s1605844)

Datum: 18-05-2015

Scriptiebegeleider: Tom Van Hout

Media Studies: Journalistiek en Nieuwe Media

Universiteit Leiden, Faculteit der Geesteswetenschappen

Voorwoord

Deze masterthesis werd geschreven voor de master Journalistiek en Nieuwe Media aan de Universiteit Leiden. Toen ik eind 2014 begon aan deze thesis, had ik in eerste instantie een heel ander plan. Tot mij de kwestie Ramesar ter ore kwam. Uiteraard zou over een dergelijk schandaal veel geschreven worden. Ik schreef mijn scriptievoorstel. Daarna lag mijn scriptie een tijd stil. Achteraf kan ik zeggen dat dit niet ongunstig is, het corpus van deze scriptie reikt van de periode eind 2014 tot eind 2015. Als ik nominaal het programma had gevolgd, had ik een veel kleiner corpus, en daarmee mijns inziens ook een minder interessante scriptie afgeleverd.

Al is het niet zo dat ik bewust heb gewacht tot er genoeg geschreven was over de kwestie Ramesar. Ik had het lange tijd te druk met andere zaken die ik met meer passie uitvoerde. Dankzij klasgenoot Sebastiaan van Loosbroek heb ik de afgelopen maanden toch heel wat uren in de universiteitsbibliotheek doorgebracht, waarvoor ik hem heel hartelijk wil bedanken. Ook mijn scriptiebegeleider Tom Van Hout ben ik dankbaar voor de waardevolle feedback en snelle reacties.

Als laatste wil ik hierbij mijn ouders en mijn vriendin bedanken voor hun onvoorwaardelijke steun en vertrouwen.

Leiden, mei 2016

Inhoud

Abstract	4
Inleiding	4
Metadiscours over journalistieke schandalen	5
<i>Interpretive community</i>	5
<i>Metajournalistiek discours</i>	6
<i>Paradigm repair</i>	7
<i>Image restoration theory</i>	7
<i>Onderscheid tussen de individuele organisatie en de journalistieke gemeenschap</i>	8
Methode	8
<i>Analysemethode</i>	9
Resultaten	10
<i>Herstellen van het paradigma: paradigm repair in Nederlandse kranten</i>	10
<i>Kritiek op journalistieke beroepsgroep en journalistieke werkwijzen</i>	12
<i>Kritiek op de werkomstandigheden</i>	13
<i>Suggesties voor een verandering van werkwijzen</i>	14
<i>Correctie beweringen Ramesar</i>	15
<i>Imagoherstel: ontkennen en ontwijken van verantwoordelijkheid en relativeren van aanstootgevendheid</i>	16
<i>Zelfreflectie: Verantwoordelijkheid nemen en correctieve actie</i>	17
<i>Verwijzing naar journalistieke schandalen uit het verleden</i>	19
<i>Kritiek op journalistieke beroepsgroep</i>	19
Conclusie	20
<i>Aanbevelingen voor vervolgonderzoek</i>	21
Referenties	22
Appendix I: Concepten	24
Appendix II: Corpus	26

Reacties op een journalistiek schandaal: *paradigm repair* en zelfreflectie

Stan van Kesteren

Universiteit Leiden

Abstract

*Perdiep Ramesar zoog als verslaggever bij Trouw jarenlang verhalen uit zijn duim. Na 5,5 jaar werd hij door de leiding van Trouw ontmaskerd. Na zijn ontslag verschenen opiniestukken, columns en redactioneel commentaar over de kwestie, in Trouw en in andere kranten. In dat metadiscours – journalistiek over journalistiek – worden verschillende strategieën van *paradigm repair* gebruikt – het journalistieke paradigma wordt verdedigd. Trouw zelf probeert de imagoschade te repareren door haar eigen kwaliteiten te roemen en haar zelfreflectie te benadrukken, maar ook door verantwoordelijkheid te nemen en excuses aan te bieden. In het metadiscours van de Nederlandse kranten is echter meer te vinden dan alleen pogingen om de schade te repareren: er klinkt ook kritiek op het journalistieke paradigma en de kwestie heeft bij Trouw zelf geleid tot de aanstelling van een ombudsman.*

Trefwoorden: metadiscours, paradigma, interpretive community, paradigm repair, paradigm change

Inleiding

Op 10 november 2014 brengt dagblad *Trouw* naar buiten dat zij één van haar verslaggevers heeft ontslagen wegens fraude. Al snel blijkt het te gaan om journalist Perdiep Ramesar, die in 2013 naam maakte met een reportage over de ‘sharia-driehoek’ in de Schilderswijk – in een deel van die wijk zouden radicale moslims de dienst uitmaken. *Trouw* laat een onafhankelijke onderzoekscommissie onderzoek doen naar de manier waarop Ramesar met zijn bronnen is omgegaan. In de conclusie van het commissierapport is te lezen:

De Onderzoekscommissie constateert dat Ramesar niet alleen over een periode van minstens 5,5 jaar niet-traceerbare bronnen heeft gebruikt [...] Ook wat het gebruik van anonieme bronnen betreft heeft hij tegen de interne regels gehandeld en nagelaten zijn chefs hierover te informeren [...] Wat betreft het gebruik van [...] met naam genoemde bronnen is voor de Onderzoekscommissie voldoende komen vast te staan dat gefingeerde bronnen bewust zijn gebruikt, waarbij het zelfs mogelijk is dat deels verzonnen of geheel verzonnen artikelen in *Trouw* zijn verschenen. (Myjer & Smit, 2014: 73)

De commissie concludeert ook dat de leiding zich onvoldoende heeft ingespannen om naleving af te dwingen over het gebruik van anonieme bronnen en dat signalen vanuit de redactie dat er zaken niet pluis waren onvoldoende zijn doorgedrongen tot de leiding (Myjer & Smit, 2014). Stevige conclusies. Ook andere kranten reageren geschokt. Er verschijnen veel opiniestukken over de kwestie Ramesar. In deze scriptie analyseren we het journalistiek metadiscours over deze kwestie: het redactioneel commentaar en de columns en opiniestukken die gepubliceerd werden in Nederlandse kranten naar aanleiding van de fraude van Perdiep Ramesar.

Metadiscours – journalistiek over journalistiek – is voor journalisten een manier om overeenstemming te bereiken over hun werkwijzen (Zelizer, 1993) en externe percepties over journalistiek te beïnvloeden (Carlson, 2014). In het metadiscours wordt bepaald wat goede en wat slechte journalistiek is. Omdat journalistiek een grote invloed heeft op ons wereldbeeld (Reese,

1990), is het belangrijk om inzicht te krijgen in de manier waarop journalisten omgaan met gevallen waarin de journalistieke werkwijzen niet op de juiste manier worden toegepast - en welke oorzaken ze daarvoor aanwijzen. Hoe zelfkritisch is de journalistiek?

In deze scriptie wordt ook gekeken naar verschillen tussen het metadiscours van *Trouw*, waar het journalistieke schandaal plaatsvond, en andere kranten die met *Trouw* concurreren. Zorgt de toenemende concurrentie tussen kranten er bijvoorbeeld voor dat kranten vooral wijzen naar het falen van de concurrerende krant? En is *Trouw* zelf vooral bezig met het herstellen van de opgelopen imagoschade, of leidt de kwestie tot een andere manier van werken?

Eerst worden de belangrijkste wetenschappelijke theorieën over het journalistieke paradigma, de journalistieke gemeenschap en metadiscours besproken. Daarna wordt de methode van kwalitatieve analyse toegelicht die voor dit onderzoek gebruikt is. Uit de analyse blijkt dat er in het metadiscours verschillende strategieën worden gebruikt om de imagoschade te beperken, maar dat de journalistiek ook kritisch naar zichzelf kijkt en dat de kwestie Ramesar heeft geleid tot veranderingen. In de conclusie wordt besproken wat deze kritieken en veranderingen waard zijn.

Metadiscours over journalistieke schandalen

Journalistiek heeft veel overeenkomsten met wetenschap: zowel journalisten als wetenschappers worden geacht neutrale waarnemers te zijn, die zich bezighouden met het verzamelen van informatie over hetgeen zij waarnemen. Voor het verzamelen van deze informatie heeft zowel de journalistiek als de wetenschap methodes ontwikkeld, die voornamelijk informeel aangeleerd worden tijdens het uitoefenen van het werk (Reese, 1990).

Deze methodes worden in de journalistiek, net als in de wetenschap, bepaald door een paradigma (Bennett, Gresett & Haltom, 1985; Hindman, 2005; Reese, 1990). Een paradigma wordt door Kuhn (1962) gedefinieerd als gemeenschappelijke consensus over de manier waarop waarnemingen beschreven en geïnterpreteerd dienen te worden. Een verschil met het paradigma van de wetenschap is dat journalisten niet terug kunnen vallen op theoretische richtlijnen en dus meer leunen op routines voor het beschrijven van de werkelijkheid (Reese, 1990). Het nieuwsparadigma is volgens Reese (1990) een model voor journalistieke werkwijzen, waarin het bepalen van de nieuwswaardigheid van een gebeurtenis en de manier waarop gebeurtenissen worden gepresenteerd aan het publiek centraal staan.

Dit nieuwsparadigma, de werkwijzen van de journalistiek, komt voort uit een journalistieke ideologie. Een ideologie representeert de waarden en ideeën van een bepaalde groep (Deuze, 2011). Deuze (2011) onderscheidt vijf ideologische waarden van journalistiek: publieke functie (als 'waakhond' tegen de overheid), neutraliteit, autonomie (persvrijheid), snelheid (nieuwste gebeurtenissen brengen) en legitimiteit (ethische correctheid).

Uit deze ideologische waarden volgen bepaalde routines voor de journalistiek. Neutraliteit wordt bijvoorbeeld gewaarborgd door hoor-en wederhoor te plegen bij officiële woordvoerders en door het gebruiken van aanhalingstekens bij een citaat – om aan te geven dat het niet de woorden van de journalist zijn (Harrison, 2006). Omdat het journalistieke paradigma grote invloed heeft op ons beeld van de werkelijkheid, dat grotendeels bepaald wordt door hetgeen wij tot ons nemen via het nieuws (Reese, 1990), is het van groot belang voor wetenschappers die de journalistiek onderzoeken om te weten hoe dit paradigma tot stand komt en in stand gehouden wordt.

Interpretive community

Journalisten bereiken overeenstemming over hun werkwijze door verhalen over belangrijke journalistieke gebeurtenissen met elkaar te delen. Een recent voorbeeld van een belangrijke journalistieke gebeurtenis is de onthulling door klokkenluider Edward Snowden in 2013 dat de Amerikaanse veiligheidsdienst NSA wereldwijd op grote schaal de online communicatie van gewone burgers over de hele wereld bespioneert. Zijn verhaal werd gecheckt, gepubliceerd en aangevuld

door journalist Glenn Greenwald van de Engelse krant *The Guardian*. Deze gebeurtenis illustreert de ideologische waarde van de journalistiek als waakhond.

Dergelijke overleveringen tonen journalisten op welke manier ze te werk moeten gaan en hoe zij hun verhalen moeten vertellen (Zelizer, 1993). Op deze manier komt het journalistieke paradigma tot stand. Deze verhalen hebben daarnaast nog een tweede doel, want door de collectieve interpretaties van belangrijke journalistieke gebeurtenissen vormen journalisten een *interpretive community* (Zelizer, 1993). Ze identificeren zich met hun gemeenschappelijke geschiedenis en de daaruit volgende werkwijzen. Het zijn de verhalen van vroeger waaruit journalisten opmaken wat nieuws is, hoe zij informatie moeten verzamelen en hoe zij een nieuwsverhaal moeten vertellen.

Metajournalistiek discours

De collectieve interpretaties van journalistieke gebeurtenissen weerspiegelen hoe journalisten zichzelf zien (Zelizer, 1993). Wanneer journalisten deze interpretaties delen met hun lezers, in bijvoorbeeld redactioneel commentaar of opiniestukken, noemen we dit metajournalistiek discours: “[...] the public interpretive work journalists and others do to define appropriate journalistic practices and to argue for (and, in some cases against) authority” (Carlson, 2014: 34). Deze journalistiek over journalistiek is een manier om overeenstemming te bereiken over hun werkwijzen, door de grenzen van de journalistiek aan te geven, te heroverwegen en aan de kaak te stellen (Zelizer, 1993). Daarnaast dient het ook om de externe percepties van de journalistiek te beïnvloeden (Carlson, 2014). Journalisten gebruiken een gebeurtenis uit de geschiedenis om zichzelf te positioneren (Zelizer, 1993). De herinnering aan de verslaggeving van vroeger is belangrijk voor het zelfbewustzijn van de journalistiek en dient ter bevestiging van de journalistieke autoriteit en daarmee de legitimiteit van het journalistieke paradigma (Carlson, 2014).

Journalistieke schandalen

Maar wat gebeurt er in het journalistieke metadiscours als een journalist afwijkt van de assumpties van het paradigma? Het nieuwsparadigma zal immers, net als alle andere paradigma's, geconfronteerd worden met journalisten die buiten de lijntjes kleuren. Deze cases zullen vaak gedeeltelijk binnen het paradigma vallen, maar falen om te voldoen aan andere regels van dat paradigma (Bennett et al., 1985). Een voorbeeld van een casus die buiten de grenzen van het paradigma valt is de reportage “Jimmy’s world”, door Janet Cooke van *The Washington Post* in 1980. Dit ging over een jongetje van acht jaar, dat verslaafd zou zijn aan heroïne. Cooke ontving een Pulitzer prijs voor dit verhaal, maar de Washington Post meldde twee dagen na de toekenning van de prijs dat het verhaal verzonnen was. Voor het eerst werd de Pulitzer prijs teruggetrokken.

In het huidige medialandschap, waar nieuwsorganisaties met elkaar concurreren en steeds meer commercieel zijn geworden, komen er ook steeds meer gevallen voor waarin een journalist de regels van het paradigma overtreedt. Het journalistieke paradigma blijkt kwetsbaar (Cecil, 2002). De analyse van journalistiek metadiscours kan inzicht bieden in de manier waarop de journalistieke gemeenschap haar imago probeert overeind te houden (Carlson, 2011).

Eason (1986) stelt dat journalistieke schandalen als dat van Cooke een platform bieden aan journalisten om hun eigen paradigma ter discussie te stellen. Het is de vraag of journalistieke schandalen inderdaad leiden tot reflectie op het journalistieke paradigma. Als een journalistiek schandaal plaatsvindt, dan zal het waarschijnlijker zijn dat de schuld bij een journalist of een nieuwsorganisatie die de procedures geschonden heeft wordt gelegd, dan dat het paradigma ter discussie wordt gesteld. Ten slotte hangt de reputatie van het journalistieke instituut af van de effectiviteit van het paradigma (Berkowitz, 2000). De institutie zal daarom het paradigma willen herstellen (Bennett et al., 1985; Berkowitz, 2000; Carlson, 2011; Carlson, 2014; Cecil, 2002; Hindman, 2005; Reese, 1990; Thomas & Finneman, 2014).

Paradigm repair

Bennett et al. (1985: 53) noemden deze pogingen tot herstellen van het paradigma *repair work*: “[...] the editorial condemnation of a troublesome story as an example of bad journalism”. In redactioneel commentaar zou een geval dat buiten de grenzen van het paradigma valt dan als een voorbeeld van slechte journalistiek aangemerkt worden. Volgens Reese (1990) moet de journalistieke gemeenschap bij een overtreding van het paradigma herstelwerk doen om het paradigma in stand te houden. Dit wordt door Thomas & Finneman (2014: 173) *paradigm repair* genoemd: “the process through which the journalistic paradigm “repairs” itself by asserting its own values and delegitimizing threats to its integrity”. *Paradigm repair* is dus een strategie voor journalisten om middels publiek discours haar eigen paradigma te verdedigen.

In het herstelwerk dat journalisten middels *paradigm repair* doen, zijn vele thema's te vinden. Eén daarvan is bijvoorbeeld het benadrukken van de waarde van journalistieke routines (Bennett et al., 1985; Berkowitz, 2000; Hindman, 2005; Reese, 1990; Thomas & Finneman, 2014). Journalisten leggen dan uit dat de methodes die journalisten gebruiken goed werken, maar dat ze in dit geval niet juist uitgevoerd zijn. De werkwijze die journalisten aanhangen wordt daarmee verdedigd.

Een ander thema in *paradigm repair* is het aanwijzen van de journalist of de nieuworganisatie waarvan het verhaal afkomstig is als een ‘rotte appel’ in de journalistieke gemeenschap (Bennett et al., 1985; Carlson, 2014; Cecil, 2002; Thomas & Finneman, 2014). In het metajournalistiek discours wordt dan één persoon of één organisatie als zondebok aangewezen en dat impliceert dat de rest van de journalistieke gemeenschap wel goed functioneert.

Ook wordt in het metajournalistiek discours de vergelijking gemaakt met journalistieke schandalen uit de geschiedenis (Carlson, 2014; Cecil, 2002). Hiermee wordt vermeden om te reflecteren op de specifieke regels van het paradigma die geschonden worden en blijft het bij een oppervlakkige vergelijking met eerdere schandalen.

In veel gevallen wordt een journalistiek schandaal gevolgd door uitgebreide excuses van de nieuworganisatie waar het schandaal heeft plaatsgevonden en de aandacht die de nieuwsorganisatie heeft gegeven aan het rechtzetten van deze misstappen. Bij deze strategie van *paradigm repair* wordt het vermogen tot zelfreflectie van de journalistieke beroepsgroep benadrukt (Carlson, 2014; Cecil, 2002).

Een andere strategie is het marginaliseren van de belangrijkheid van de journalist of het verhaal in kwestie (Bennett et al., 1985; Reese, 1990; Thomas & Finneman, 2014). Dan wordt bijvoorbeeld beschreven dat de overtreding van een werkwijze niet zo erg was (Thomas & Finneman, 2014), dat de journalist geen grote, belangrijke stukken schreef (Reese, 1990) of dat het verhaal in kwestie geen echt nieuws was (Bennett et al., 1985).

Image restoration theory

Hindman (2005) verbindt *paradigm repair* met een theorie over reputatiemanagement. In plaats van te kijken naar wat alle kranten in hun redactioneel commentaar over fraudeur Jayson Blair schrijven, kijkt zij alleen naar hoe zijn voormalige werkgever de *New York Times* over hem bericht. Welke oorzaak wijst de *New York Times* aan en op welke manier probeert de krant de opgelopen imagoschade te repareren? Hindman (2005) analyseert het metadiscours van de *New York Times* aan de hand van de *image restoration* theorie. Deze theorie stelt dat voor het herstellen van imagoschade vijf strategieën bestaan: ontkennen van de verantwoordelijkheid, ontwijken van verantwoordelijkheid, relativeren van de aanstootgevendheid, tonen van berouw en ondernemen van correctieve actie.

Bij ontkening wordt ontkend dat de organisatie in kwestie verantwoordelijk is voor de overtreding. Bij het ontwijken van de verantwoordelijkheid wordt gesteld dat de overtreding is

begaan vanwege een andere overtreding (provocatie), dat de organisatie te weinig informatie had of dat de intenties goed waren.

Het relativeren van de aanstootgevendheid is er op gericht om het publiek de overtreding minder aanstootgevend te laten vinden. Relativering van de aanstootgevendheid gebeurt op vier manieren. Bij *bolstering* ligt de focus op de goede acties van degene die in de fout is gegaan, bij *minimizing* wordt gesteld dat de actie niet zo fout is als wordt aangenomen, bij *differentiation* wordt de actie onderscheiden van acties die veel erger zijn en bij *transcendence* wordt de actie in een andere context geplaatst. Hindman (2005) vindt in zijn onderzoek naar het metadiscours van de *New York Times* overigens alleen *bolstering* en *transcendence*.

Deze eerste drie strategieën (ontkenning, ontwijking en relativering) van *image restoration* worden gebruikt om de verantwoordelijkheid af te wentelen. Bij het tonen van berouw en het ondernemen van correctieve actie wordt de overtreding echter toegegeven en wordt er verantwoordelijkheid genomen. Als de strategie van het tonen van berouw wordt toegepast wordt verantwoordelijkheid erkend, worden er excuses gemaakt en wordt er om vergeving gevraagd. In het verlengde daarvan ligt correctieve actie: de belofte om de bron van het probleem aan te pakken en de fouten te corrigeren (Hindman, 2005).

Uit de analyse van het metadiscours van de *New York Times* in het onderzoek van Hindman (2005) blijkt dat inderdaad het ontwijken van de verantwoordelijkheid en het relativeren van de aanstootgevendheid door de *New York Times* toegepast werden, maar dat op een later moment ook excuses werden gemaakt en verantwoordelijkheid werd toegegeven. Sterker nog, er volgde correctie van de door Blair geschreven artikelen en er werd een belofte gedaan dat de cultuur op de redactie van *The Times* zou veranderen. De grootste verandering was de aanstelling van een ombudsman, die daadwerkelijke veranderingen van de manier van werken adviseerde. Als gevolg daarvan heeft volgens Hindman (2005) een kleine paradigma verandering plaatsgevonden.

Onderscheid tussen de individuele organisatie en de journalistieke gemeenschap

In de literatuur over *paradigm repair* wordt gekozen om ofwel alleen het metadiscours van de in opspraak geraakte nieuwsorganisatie te analyseren (Cecil, 2002; Hindman, 2005), ofwel het metadiscours van de gehele journalistieke gemeenschap te analyseren (Bennett et al., 1985; Carlson, 2014; Eason, 1986; Reese, 1990; Thomas & Finneman, 2014). Wat in het laatste geval opvalt is dat er geen onderscheid wordt gemaakt tussen de strategieën die gebruikt worden door de in opspraak geraakte nieuwsorganisatie en die van andere organisaties. Opvallend, want de nieuworganisatie die in opspraak geraakt is zal waarschijnlijk vooral haar eigen reputatie verdedigen, terwijl de andere nieuwsorganisaties zich waarschijnlijk zullen richten op het verdedigen van de journalistieke institutie (soms zelfs door de pijlen te richten op de in opspraak geraakte organisatie). In deze scriptie wordt daarom onderscheid gemaakt tussen het metadiscours van dagblad *Trouw*, waar Perdiep Ramesar zijn fraude heeft gepleegd, en het metadiscours van de andere organisaties. Kijken journalisten van *Trouw* anders naar de kwestie Ramesar dan journalisten van andere kranten? Zijn *Trouw*-verslaggevers zelfkritisch, of nemen zij hun eigen organisatie in bescherming? En wat zegt dat over de journalistieke gemeenschap, die pretendeert de kritische waakhond van de samenleving te zijn?

Methode

Om te begrijpen hoe journalisten omgaan met het journalistieke schandaal dat Perdiep Ramesar veroorzaakte, wordt in deze studie het metajournalistiek discours over Ramesar onderzocht. In de wetenschappelijke literatuur over journalistieke schandalen werden eerder onder andere de vergelijkbare cases van Janet Cooke van de *Washington Post* (Carlson, 2014; Eason, 1986) en Jayson Blair van de *New York Times* (Carlson 2014; Hindman, 2005) onderzocht. Carlson (2014) bespreekt in

de conclusie van zijn onderzoek dat de theorieën over metadiscours bij journalistieke schandalen in Amerika ook toepasbaar zijn in andere contexten:

Although this study is situated within the US journalism context, the basic argument that the journalistic community turns to past episodes of professional deviancy to make sense of itself in the face of emerging issues is not limited to this one site. (Carlson, 2014: 46)

Deze scriptie bouwt daarom voort op het eerdere onderzoek naar metadiscours in de Amerikaanse journalistiek. In dat eerdere onderzoek worden een aantal strategieën van *paradigm repair* benoemd die ook zouden kunnen voorkomen in het metadiscours over Perdiep Ramesar. Dat zijn: het benadrukken van de waarde van journalistieke routines, het aanwijzen van de individuele journalist of nieuwsorganisatie als rotte appel, het vergelijken van een schandaal met schandalen uit het verleden, het benadrukken van de zelfreflectie van de journalistiek en het marginaliseren van de belangrijkheid van de journalist of het verhaal in kwestie.

In deze scriptie wordt onderscheid gemaakt tussen het metajournalistiek discours van de hele journalistieke beroepsgroep en dat van *Trouw* specifiek. Verwacht wordt dat de concepten die Hindman (2005) vond in haar onderzoek naar het metajournalistiek discours in de *New York Times* over Jayson Blair, ook terug te vinden zijn in het metadiscours van *Trouw*. Deze concepten zijn: het ontkennen van de verantwoordelijkheid, het ontwijken van verantwoordelijkheid, het relativeren van de aanstootgevendheid, het tonen van berouw en het ondernemen van correctieve actie. Vooral de laatste twee zijn interessant, omdat deze duiden op daadwerkelijke zelfreflectie van de journalistiek, en daarmee een toevoeging kunnen zijn op de huidige theorieën over wat er met journalistieke schandalen gebeurt in metadiscours. Daadwerkelijke aanpassingen aan het paradigma duiden op een zelfkritische journalistiek.

Corpus

Het corpus bestaat uit artikelen over Perdiep Ramesar van alle grote Nederlandse kranten: *de Volkskrant*, *De Telegraaf*, *NRC* en *Trouw* zelf. In *LexisNexis* werd gezocht naar alle artikelen die refereerden naar Perdiep Ramesar, in de periode van 10 november 2014 (de dag dat *Trouw* Ramesar ontsloeg), tot 19 januari 2015. De zoekterm 'Perdiep Ramesar' in die periode leverde 91 resultaten op. Na verwijdering van artikelen waarin geen commentaar over de kwestie Ramesar te vinden was (bijvoorbeeld artikelen die alleen het nieuws van het ontslag van Ramesar meldden), bleven er 58 artikelen over, waarvan 16 van *De Volkskrant* (gemiddeld aantal woorden: 1042), 16 van de *NRC* (gemiddeld aantal woorden: 758), 3 van *De Telegraaf* (gemiddeld aantal woorden: 580), 1 van het *Algemeen Dagblad* (820 woorden) en 22 van *Trouw* zelf (gemiddeld aantal woorden: 665). Het gehele corpus van 58 artikelen bevat gemiddeld 793 woorden.

Analysemethode

Voor de analyse van het metajournalistiek discours over Perdiep Ramesar werd een kwalitatieve methode gebruikt, die eerder ook werd gebruikt door Carlson (2014) in zijn onderzoek naar het metadiscours over journalistieke schandalen in de Verenigde Staten. Deze kwalitatieve analyse bestaat uit 'open', 'axial' coderen. Om te coderen werd het programma *Dedoose* gebruikt. De artikelen werden geüpload in een database en vervolgens digitaal geanalyseerd.

Deze kwalitatieve analyse begon met 'open coding'. Daarvoor werd de tekst gelezen en kregen alle relevante fragmenten - dat wil zeggen: fragmenten waarin een interpretatie van de kwestie Ramesar te lezen was - een code toegewezen. Deze code is een korte samenvatting in steekwoorden van hetgeen in het fragment te lezen is, bijvoorbeeld "Ramesar is een zonderlinge fraudeur".

Hierna werd 'axial coding' toegepast. Bij 'axial coding' wordt gekeken welke codes

synoniemen van elkaar zijn. Deze codes worden samengevoegd. Daarna wordt gekeken naar alle fragmenten die tot één code behoren. Als er teveel verschillen zijn tussen de fragmenten die tot een code behoren, worden deze fragmenten onderverdeeld in nieuwe codes. Deze codes vormen uiteindelijk categorieën. De categorieën die na ‘axial coding’ werden gevonden, werden vergeleken met bekende concepten uit de literatuur, zoals hierboven beschreven. Een voorbeeld van zo’n bekend concept is “Ramesar als rotte appel van de journalistiek”, waarvan codes als “Ramesar is een zonderlinge fraudeur” en “Ramesar eenzame gek in een waarheidsfabriek” synoniemen waren. Naast het vergelijken van de categorieën met de bestaande concepten werd ook gekeken of er ook categorieën waren die niet onder de bestaande concepten vielen. De uiteindelijke concepten zijn terug te vinden in Appendix I.

Daarna wordt de onderzoeksvraag beantwoord: welke thema’s komen voor in het metadiscours over Perdiep Ramesar? En welke verschillen zijn er tussen de strategieën in het metadiscours van *Trouw* ten opzichte van dat van andere nieuwsorganisaties?

Resultaten

Er zijn verschillende manieren waarop het Nederlandse kranten (*Trouw* uitgezonderd) naar aanleiding van de kwestie Ramesar strategieën van *paradigm repair* toepassen, die overeenkomen met eerder onderzoek, namelijk door (1) Perdiep Ramesar en (2) *Trouw* aan te wijzen als rotte appels in de journalistiek (Bennett et al., 1985; Carlson, 2014; Cecil, 2002; Thomas & Finneman, 2014), (3) het marginaliseren van het verhaal in kwestie (Bennett et al., 1985; Thomas & Finneman, 2014) en (4) een vergelijking met journalistieke schandalen uit het verleden (Carlson, 2014; Cecil, 2002).

Daarnaast was er ook meer kritisch metajournalistiek discours, dat hierna zal worden besproken. In *Trouw* zelf werden de concepten van Hindman (2005) teruggevonden: ontkenning en ontwijking van de verantwoordelijkheid, relativering van de aanstootgevendheid, het tonen van berouw en de belofte van correctieve actie. Eerst worden de gevonden strategieën van *paradigm repair* in de Nederlandse kranten (*Trouw* uitgezonderd) besproken, daarna het kritische metajournalistiek discours en dan het metadiscours in *Trouw*.

Herstellen van het paradigma: *paradigm repair* in Nederlandse kranten

1. Ramesar als rotte appel

In het metadiscours over de kwestie Ramesar wordt de schade die Perdiep Ramesar toebrengt aan de journalistieke beroepsgroep en *Trouw* specifiek benadrukt. Zo worden de andere redacteuren van *Trouw* door Volkskrant-columnist Jean-Pierre Geelen (2015, 10 jan) “[...]onschuldigen [die] moeten boeten voor de perfide praktijken van een doorgedraaide collega” genoemd. Andere verklaringen dan de persoonlijkheid van Ramesar doet Geelen (2015, 10 jan) af als onzin: “Alsof het bedrijven van fictie in een waarheidsfabriek niet het werk van een eenzame gek kan zijn”. Volkskrant-columnist Bert Wagendorp (2014, 23 dec) ziet Ramesar als een schande voor de beroepsgroep: “Hij heeft met zijn sloppy journalism de betrouwbaarheid van de hele journalistiek ondergraven”. Ook *De Telegraaf* verwijt Ramesar de journalistiek in diskrediet te hebben gebracht: “Maar als een journalist verwachtingen of mogelijkheden als werkelijkheid presenteert, bezoedelt hij zijn vak. Als Ramesar slecht nieuws over de islam verzond, dan heeft de journalist in hem plaatsgemaakt voor een activist” (Hoogland, 2014, 14 nov). De columnisten en journalisten die deze strategie gebruiken, focussen zich op het individu in plaats van kritisch te kijken naar de journalistieke institutie waar het heeft kunnen plaatsvinden.

2. *Trouw als falende krant*

Een tweede strategie van *paradigm repair* die gebruikt wordt door andere kranten is het aanwijzen van *Trouw* als falende krant. *Trouw* had de verzonden verhalen eerder moeten ontmaskeren, zo stellen verschillende journalisten. Columniste Margriet Oostveen (2014, 14 nov) van NRC.next schrijft: “Voor een krant die zichzelf verkoopt met de leus ‘Durf te twijfelen’, komt het onderzoek naar [Ramesar’s] stukken rijkelijk laat”. In een stuk van *NRC Handelsblad* wordt de huidige hoofdredacteur, die zelf een jaar lang chef van Ramesar was, verweten dat hij niet oplettend genoeg was: “Had Van der Laan het bedrog van zijn redacteur niet eerder kunnen – of moeten zien?” (Bronzwaer & Zanthing, 2015, 19 feb).

Ook de andere leidinggevenden bij *Trouw* ontkomen niet aan de hoon van de journalistieke beroepsgroep. Volkskrant-columnist Bert Wagendorp (2014, 23 dec) deelt een sneer uit aan de hoofdredactie van *Trouw*: “Desondanks, en ondanks het feit dat zijn journalistieke producten bij sommigen op de redactie van *Trouw* ook steeds meer twijfel oproepen, kon Ramesar gewoon doorgaan met verhalen verzinnen. [...] Een waardeloze hoofdredactie dus”.

De Volkskrant uit ook kritiek op de manier waarop *Trouw* met het schandaal is omgegaan nadat de fraude ontdekt werd. “De waarheid onderzoeken kan de journalistiek – zoals deze krant in de zaak Haerynck bewees – heel goed zelf: wie daar een commissie van wijze lieden voor nodig heeft, vergroot de twijfel aan zijn eigen kunnen” (Geelen, 2015, 15 nov). En ook de excuses van *Trouw* zijn volgens *de Volkskrant* niet voldoende:

Dat huidig hoofdredacteur Cees van der Laan, die als chef van Ramesar jarenlang direct betrokken was bij diens publicaties, volstaat met de mededeling dat hij ‘te goed van vertrouwen’ is geweest lijkt een onderschatting van de vertrouwensbreuk die er tussen hem en de lezers is ontstaan. (Wansink, 2014, 23 dec)

Door te wijzen op het falen van *Trouw* vermijden deze journalisten en columnisten reflectie op de eigen redactie en de journalistieke beroepsgroep in zijn geheel. Daarnaast is het voor een concurrerende krant niet ongunstig als *Trouw* in kwaad daglicht wordt gesteld.

3. *Marginaliseren van het verhaal in kwestie: wel degelijk radicalisering in De Schilderswijk*

Naast het aanwijzen van Ramesar en *Trouw* als rotte appels van de journalistiek zijn er ook andere manieren waarop men probeert de schade die aan de reputatie van de journalistieke beroepsgroep is toegebracht te herstellen. Eén van die manieren is het relativeren van de aanstootgevendheid van hetgeen wat Ramesar schreef: het was dan wel niet volgens de regels van het paradigma, maar de problemen die hij beschreef bestaan wel degelijk. Zo wordt er door *De Telegraaf*, kort na de bekendmaking van het ontslag van Ramesar, benadrukt er wel degelijk sprake is van radicalisering in *De Schilderswijk* – ook als de ‘sharia-driehoek’ niet blijkt te bestaan:

Mocht [de sharia-driehoek] een verzinsel zijn, dan is dat goed nieuws voor Nederland. Dan kent de Schilderswijk geen zichtbare parallelle samenleving die ook de publieke ruimte claimt en inricht. Maar dat neemt de zorgen om de ernst van radicalisering en segregatie in het hele land niet weg. [...] Eerder was bekend dat de toename van salafisme de vrijheid van de vrouwen in de wijk beknelde. In deze context was een ‘shariadriehoek’ niet ondenkbaar. (Hoogland, 2014, 14 nov)

Door te betogen dat er wel een kern van waarheid zit in de artikelen van Ramesar over radicalisering, wordt de schade die het verhaal over de ‘sharia-driehoek’ heeft toegebracht aan het imago van de Schilderswijk gerelativeerd. Een dergelijke strategie, waarin de belangrijkheid van een schandaal in kwestie wordt gerelativeerd, was ook terug te vinden in het onderzoek van Thomas & Finneman

(2014), waarin de belangrijkheid van het ‘phone-hacking’ schandaal (journalisten die de telefoons van slachtoffers van een bomaanslag afluisterden) werd gerelativeerd.

Een aparte categorie vormen opiniestukken van politici. Die hebben een bepaalde agenda en willen het publiek beïnvloeden. Politicus Ahmed Marcouch (PvdA) stelt in *NRC Handelsblad* dat er ondanks de verzonnen bronnen mogelijk toch een kern van waarheid in de stukken van Ramesar zit en dat journalisten kritisch naar de wijk moeten kijken: “[...]de Schilderwijk verdient het niet om nu met goednieuwsberichten te worden bedolven. [...]Opdat de shariadriehoek niet de vergeten driehoek wordt. De vinger op de zere plek leggen is een teken van liefde” (Marcouch, 2015, 7 jan).

Daar zou echter een achterliggend belang bij kunnen zijn: zijn partijgenoot Lodewijk Asscher was bijvoorbeeld één van de politici die naar aanleiding van het artikel over de sharia-driehoek ging kijken bij de Schilderswijk. Deze strategie is dan ook niet zozeer een strategie van *paradigm repair*, maar eerder een strategie van politieke recuperatie: het gebruiken van een gebeurtenis voor eigen politiek gewin.

4. *Vergelijking met eerdere schandalen*

Consistent met eerdere onderzoeken naar het metadiscours over journalistieke schandalen (Carlson, 2014) worden ook in het metadiscours over de kwestie Ramesar oppervlakkige vergelijkingen gemaakt met journalistieke schandalen uit het verleden. Zo schrijft het *Algemeen Dagblad*:

Het overkwam eerder de grootste kranten in de Verenigde Staten. Jayson Blair [...] schreef tientallen verhalen die verzonnen of gekopieerd waren (2013). En Janet Cooke van The Washington Post won in 1981 zelfs de meest prestigieuze journalistieke prijs (Pulitzer) met een volledig verzonnen verhaal over een 8-jarig junkie. (Mee, 2014, 13 nov)

Waar in het *AD* de vergelijking wordt gemaakt in grote lijnen (Ramesar verzon net als Blair en Cooke verhalen) wordt in *de Volkskrant* de vergelijking op een specifiek detail gemaakt: “Blair loog echter al in stukken voordat hij bij *The New York Times* begon. Ook bij Ramesar zijn er sterke aanwijzingen dat hij bij zijn vorige werkgever al bronnen verzon (uit voorzorg verwijdt *AD* al zijn stukken uit het archief)” (Kranenberg, 2015, 3 jan). En *de Volkskrant* maakt ook een vergelijking tussen het soort verhalen dat eerdere fraudeurs schreven en de verhalen die Ramesar schreef:

Net zoals internationale voorbeelden als Janet Cooke [...], Stephen Glass [...] en Jayson Blair [...] was Ramesar een verslaggever die toegang had tot een wereld waar de meeste journalisten geen ingang hebben – in dit geval: die van de polder-jihad – en daarover schrijft op basis van bronnen die voor zijn collega’s oncontroleerbaar zijn. (Es & Reijmer, 2014, 13 nov)

Door een vergelijking op bepaalde overeenkomsten met journalistieke schandalen in het verleden te maken, maar niet de specifieke verschillen tussen de huidige casus en eerdere cases te bespreken, wordt een kritische blik naar de omstandigheden waarin dit specifieke schandaal kon plaatsvinden vermeden. Een dergelijke strategie vond ook Carlson (2014) in zijn onderzoek naar journalistieke schandalen in de Verenigde Staten.

Kritiek op journalistieke beroepsgroep en journalistieke werkwijzen

In de Nederlandse kranten zijn niet alleen strategieën van *paradigm repair* te ontdekken. In eerdere literatuur wordt verondersteld dat de journalistieke beroepsgroep er alles aan doet om de imagoschade te herstellen, en dat een journalistiek schandaal niet wordt gebruikt om daadwerkelijk te reflecteren op journalistieke werkwijzen (Carlson, 2014).

In het metadiscours over Perdiep Ramesar valt echter op dat er naast strategieën van *paradigm repair*, ook kritiek klinkt op de journalistieke beroepsgroep in zijn geheel. Er wordt kritisch

gekeken naar de werkomstandigheden: er is sprake van (1) weinig diversiteit en discussie op redacties, (2) weinig zelfkritiek en (3) een grote prestatiedruk. Ook op de werkwijzen is kritiek: (1) journalisten doen teveel achter hun beeldscherm, (2) richtlijnen voor anonieme bronnen worden te weinig nageleefd en (3) de journalistieke werkwijzen zorgen voor een te simpele weergave van de werkelijkheid. Ook worden er suggesties gedaan hoe de journalistiek te werk zou moeten gaan: (1) een checklist voor anonieme bronnen die nageleefd moet worden, (2) in duo's werken. Verder doet *NRC Handelsblad* een uitgebreide correctie van de verhalen van Ramesar.

Kritiek op de werkomstandigheden

1. Te weinig diversiteit en discussie op redactie

De scherpste kritiek op journalistieke redacties komt van hoogleraar Mediastudies Mark Deuze. Volgens hem is er te weinig diversiteit op redacties, is de journalistiek alleen weggelegd voor mensen met geld en vindt er op redacties te weinig discussie plaats. Zo zegt hij in *NRC Handelsblad*: “[...]het vak is het speelveld van een gegoede klasse waarbinnen iedereen ongeveer dezelfde bovengemiddelde sociaal-economische status heeft. In zo'n context neemt niemand elkaar de maat meer – want dat doen mensen meestal niet (zo grondig) met zichzelf” (Deuze, 2014, 27 dec).

2. Te weinig zelfkritische journalistiek

In *de Volkskrant* wordt in redactioneel commentaar ook het gebrek aan zelfkritiek in de Nederlandse journalistiek benoemd:

[Fraude] kan eveneens elders gebeuren. Vertrouwen is goed, maar een onwrikbaar systeem van checks and balances met volop ruimte voor vragen is beter. Het zou goed zijn als [het rapport brongebruik Trouw] leidt tot kritische zelfreflectie. Niet alleen bij Trouw, maar bij de totale beroepsgroep. (“Bronaffaire bij Trouw is zaak voor alle journalisten”, 2014, 24 dec)

De ombudsvrouw van *de Volkskrant* schrijft: “Redacteuren moeten zich vrij voelen kritiek te uiten. Dat is een les die alle redacties uit de affaire Ramesar kunnen trekken” (Kranenberg, 2015, 3 jan).

Deze journalisten kijken verder dan de omstandigheden bij *Trouw*. Ze zien het journalistieke schandaal dat Perdiep Ramesar veroorzaakte niet zozeer als een incident dat alleen bij *Trouw* had kunnen gebeuren, maar als een zaak die ook op andere redacties had kunnen plaatsvinden. Zij realiseren zich dat bepaalde omstandigheden bij *Trouw* overeenkomen met omstandigheden op hun eigen redacties: een weinig kritische houding op de stukken van collega's. Zoals columnist Jean-Piere Geelen van *de Volkskrant* omschrijft: de journalistiek moet ook voor zichzelf een waakhond zijn: “Wel illustreert de zaak weer eens dat het zelfreinigend vermogen in de journalistiek niet zo groot is als diezelfde journalistiek vaak wel eist van politiek en CEO's” (Geelen, 2015, 10 jan).

3. Grote prestatiedruk

Behalve dat de journalistiek niet zelfkritisch genoeg is, zoals de columnisten en anderen hierboven stellen, worden er ook kanttekeningen gezet bij de omstandigheden waarin journalisten hun werk moeten doen. Volgens Asha ten Broeke van *de Volkskrant* ondervinden journalisten een te grote prestatiedruk, wat niet ten goede gaat van de kwaliteit: “In korte tijd moet er een hoogwaardig product worden neergezet, bijna altijd met beperkte middelen. Niet zelden vloekt deze ambitie met zichzelf” (Broeke, 2015, 2 jan).

Kritiek op de werkwijzen beroepsgroep

1. Journalisten doen teveel achter hun beeldscherm

Niet alleen op de werkomstandigheden in de journalistiek is kritiek in het metadiscours, maar ook de wijze waarop journalisten te werk gaan. Zo zouden journalisten te weinig meer de straat op gaan en al hun werk achter een bureau doen. Columniste Margriet Oostveen van *NRC* pleit voor het loslaten van dit *screenwork*, door als journalist weer de straat op te gaan:

Ik ken nieuwsorganisaties waar ze zich al in ernst afvragen of verslaggevers de straat op mógen – of dat ze hun werk in de nieuwsdienst verplicht achter de computer moeten doen, waar productiviteit zoveel beter meetbaar is [...]. Fabuleren is een journalistieke doodzonde. Maar gevaarlijker zijn kranten die nog maar zo weinig buiten komen, dat ze zoiets niet meer doorhebben. (Oostveen, 2014, 14 nov)

Het is de vraag of een dergelijke probleem aan te pakken valt. Volgens Boyer (2013) is *screenwork* de journalistieke realiteit in het digitale tijdperk: origineel nieuws waarvoor je de straat op moet is duur om te produceren. In plaats daarvan richten nieuwsmedia zich steeds vaker op nieuwsanalyse en interactieve multimedia.

2. Richtlijnen voor anonieme bronnen worden te weinig nageleefd

Ook ombudsvrouw Annieke Kranenberg van *de Volkskrant* uit kritiek op de manier waarop journalisten te werk gaan. Ze stelt de manier waarop met anonieme bronnen omgegaan wordt aan de kaak:

De meeste redacties hebben regels voor anonieme bronnen, maar het valt op hoe gemakzuchtig ze soms worden gebruikt – ook in de *Volkskrant* [...]. Hoewel leidinggevenden meestal kritische vragen stellen bij gewichtige verhalen ligt het protocol [voor anonieme bronnen] digitaal te versloffen. (Kranenberg, 2015, 3 jan)

Hiermee levert de ombudsvrouw scherpe kritiek op de journalistieke werkwijzen: er zijn wel richtlijnen, maar die worden niet altijd nageleefd.

3. Journalistieke werkwijzen zorgen voor een te simpele weergave van de werkelijkheid

De scherpste kritiek komt van buiten de journalistiek. Politicus Ahmed Marcouch (PvdA) schrijft in *NRC Handelsblad*:

De journalist past netjes de beroepsregels toe: actualiteit, theoretische invalshoek en een tweede bron. Hoor en wederhoor regel je met voor- en tegenstanders uit je adressenbestand. Dat is goed. En het is niet genoeg. Want zo ontstaan de oppervlakkige verhalen die de rauwheid van het dagelijks bestaan missen, de grillige werkelijkheid van normale mensen in bijzondere subculturen. (Marcouch, 2015, 7 jan)

Het klassieke journalistieke paradigma zoals wij dat kennen wordt hier betwist. Marcouch pleit voor diepgaandere journalistiek. Het is opvallend dat deze kritiek op de routines komt van iemand buiten de journalistiek. Dit roept de vraag op: zijn journalisten wel in staat om kritisch te kijken naar hun eigen werkwijzen? De conclusie van deze scriptie (zie p. 21) gaat hier verder op in.

Suggesties voor een verandering van werkwijzen

Sommige kranten uiten dus stevige kritiek op het journalistieke paradigma. Uit de analyse van het metadiscours blijkt echter dat er naast een kritische blik, ook oog is voor constructieve oplossingen die zouden kunnen leiden tot een werkelijke verandering van het journalistieke paradigma.

1. Leef de checklist anonieme bronnen na

Zo heeft *de Volkskrant* (waar in 2015 een stagiair werd ontslagen wegens fraude) haar richtlijnen aangescherpt, zoals te lezen is in een artikel van ombudsvrouw Kranenberg: “Maak de lezer deelgenoot van je overwegingen, wees transparant’, staat er in de aangescherpte richtlijn voor anonieme bronnen, die de hoofdredactie zeven maanden geleden over de redactie rondstuurde naar aanleiding van de affaire met Perdiep Ramar [...]” (Kranenberg, 2015, 17 okt). In een eerder artikel ging Kranenberg verder in op de precieze checklist die er is voor anonieme bronnen:

Het gaat om de kwaliteit van de bron: is zijn identiteit gecheckt, is zijn verhaal verifieerbaar, wordt dat gestaafd door ander materiaal, welk belang heeft de bron bij het doen van zijn verhaal, is er ook naar contra-indicaties gezocht? En het gaat om het controlemechanisme: hebben leidinggevenden dit getoetst? (Kranenberg, 2015, 3 jan).

2. Werk in duo's

Ook doet de ombudsvrouw van *de Volkskrant* de suggestie dat journalisten samen aan een verhaal zouden moeten werken, om te voorkomen dat één journalist van alles uit zijn duim zuigt:

Samen kun je de betrouwbaarheid van de ondervraagde beter inschatten dan alleen. Een sterk duo vermindert de kans op een tunnelvisie en het manipuleren van de waarheid. Het beruchte verhaal over de ‘shariadriehoek’ van Trouw-journalist Perdiep Ramesar was er niet geweest als hij in een duo had geopereerd. (Kranenberg, 2015, 3 jan)

Deze oplossingen zijn echter geen fundamentele wijzigingen in de werkwijzen. Strenger de kwaliteit van anonieme bronnen naleven is goed, maar de werkwijze van journalisten om bij ‘lastige’ verhalen – dat wil zeggen: verhalen waarvoor bronnen zich niet bekend willen maken – anonieme bronnen te gebruiken wordt hiermee in stand gehouden. Werken in duo's lijkt een oplossing om dit soort fraude te voorkomen. De vraag is echter of zo iets haalbaar is in de dagbladjournalistiek, waar in rap tempo een groot aantal artikelen gepubliceerd moeten worden.

Correctie beweringen Ramesar

NRC Handelsblad doet zelfs uitgebreid onderzoek naar de bronnen die Ramesar gebruikte:

Hoe bewijs je dat iemand niet bestaat? [...]Je kunt het hoogstens omdraaien en zoveel mogelijk doen om te bewijzen dat iemand wél bestaat. [...]Zo onderzocht *NRC Handelsblad* de afgelopen weken tientallen namen uit stukken van Ramesar, steeds met hetzelfde resultaat. (Zantingh, 2014, 22 dec)

Van deze laatste strategie, het onderzoeken van de bronnen van Ramesar, is de vraag of dit zinvol is. Immers, de onafhankelijke onderzoekscommissie heeft dit ook gedaan. Het is niet uit te sluiten dat de concurrentie tussen *Trouw* en *NRC* een reden was om dit onderzoek te doen, onder het mom van: dit kunnen wij beter.

Of de veranderde richtlijnen en de aangedragen suggesties ter verbetering van het paradigma daadwerkelijk zullen leiden tot een paradigma verandering is de vraag (zie de conclusie van deze scriptie, p. 20).

Imagoreparatie door Trouw zelf

Niet alleen in andere kranten werden opiniestukken en columns gepubliceerd over Perdiep Ramesar, ook *Trouw* publiceerde 22 artikelen over de affaire met haar eigen verslaggever. In die publicaties gebruikt *Trouw* strategieën om zichzelf te verdedigen, maar blijkt ook dat de kwestie heeft geleid tot serieuze zelfreflectie en zelfs tot een verandering van de manier van werken bij *Trouw*.

In het metadiscours van *Trouw* over Ramesar worden soortgelijke strategieën om de schuld af te schuiven gevonden als door Hindman (2005) in haar onderzoek naar het metadiscours in de *New York Times* over Jayson Blair: (1) ontkennen verantwoordelijkheid, (2) ontwijken van de verantwoordelijkheid en (3) relativisering van de aanstootgevendheid. Ook de twee strategieën van *image restoration* waarin juist schuld wordt erkend komen terug in het metadiscours over Ramesar: (4) het tonen van berouw en (5) het nemen van correctieve actie (Hindman, 2005).

Daarnaast zijn er nog twee thema's die niet in de bestaande concepten van Hindman (2005) passen. De ene is een *paradigm repair* strategie: de kwestie Ramesar wordt vergeleken met eerdere journalistieke schandalen. De andere is een nieuw thema in het metadiscours: het hekelen van de negatieve aandacht die *Trouw* krijgt van andere kranten. Eerst worden de vijf *image restoration* strategieën besproken die ook door Hindman (2005) werden gevonden, daarna de twee nieuwe thema's.

Imagoherstel: ontkennen en ontwijken van verantwoordelijkheid en relativiseren van aanstootgevendheid

1. Ontkennen van verantwoordelijkheid: Afstand nemen van verslaggever in kwestie

In het metadiscours van *Trouw* zijn tegenstrijdige strategieën te ontdekken. Egbert Myjer, van de Onderzoeksc commissie Brongebruik *Trouw*, wordt in een interview geciteerd: "Verantwoordelijk is er maar één: de redacteur zelf. Er zijn honderd andere journalisten die in dezelfde cultuur hebben gewerkt, maar die het niet gedaan hebben" (Lagas, Boersema & Van Teeffelen, 2014, 20 dec). Hiermee wordt de verantwoordelijkheid gelegd bij de verslaggever, en niet bij *Trouw* zelf. Opmerkelijk, want later neemt de krant wel degelijk verantwoordelijkheid en biedt zij excuses aan voor het te laat ontdekken van de fraude. Ook columnist Rob Schouten legt de verantwoordelijkheid volledig bij de journalist zelf. Hij wijt de fraude volledig aan het karakter van Ramesar:

Ik ken Ramesar niet, nooit gezien die man, maar ik begreep uit het verhaal dat hij gedreven werd door ambitie en de behoefte zijn publiek te bedienen. [...]Het leert ons weer wat voor kwetsbaar ding het geweten is, hoe deugdelijk het er aanvankelijk misschien ook uitziet. Waar de meesten van ons het bij pekelzonden houden, gaat het bij sommigen door een combinatie van factoren steeds verder mis. (Schouten, 2014, 22 dec)

2. Ontwijken van verantwoordelijkheid

Hoewel *Trouw*, zoals straks zal blijken, verantwoordelijkheid neemt voor het te laat ontmaskeren van de verzonnen anonieme bronnen, benadrukt de krant ze wel dat ze goede intenties had met het aannemen van Perdiep Ramesar. Hij zou namelijk over een wereld schrijven waar andere redacteurs geen toegang tot hadden: "Er was enthousiasme op de redactie dat de krant een man op de straat had die over die lastige onderwerpen schreef." (Lagas et al., 2014, 20 dec)

3. Relativeren aanstootgevendheid

Naast ontkenning en ontwijing van de verantwoordelijkheid, proberen journalisten en columnisten in dienst van *Trouw* de aanstootgevendheid van de kwestie Ramesar te relativiseren. Dit doen zij door

te wijzen op de context waarin het plaatsvond en de omstandigheden in de Schilderswijk. Ook benadrukken ze de zelfreflectie en de kwaliteiten van *Trouw*.

3.1 Context (transcendence): reorganisaties en hoge werkdruk bij Trouw en radicalisering in de Schilderswijk

Volgens de redacteuren van *Trouw* zijn er verschillende omstandigheden waardoor het bedrog van Ramesar niet ontmaskerd werd. Eén van die redenen was dat er in de periode dat Ramesar bij *Trouw* werkte weinig continuïteit was in de hoofdredactie: “Hij werkte vanaf 2007 onder vijf verschillende chefs. In slechts één enkel geval wordt een artikel regelrecht afgekeurd voor publicatie” (Boersema, Lagas & Van Teeffelen, 2014, 20 dec).

Daarnaast, blijkt uit een interview met de Onderzoekscommissie, zou ook de werkdruk te groot geweest zijn: “*Trouw* heeft een kleine redactie vergeleken met de andere kwaliteitskranten, maar wil wel de competitie daarmee aangaan. Dat vraagt om een enorme inspanning” (Lagas et al., 2014, 20 dec).

Naast de redactionele context waarin het bedrog steeds kon voortduren, relateert *Trouw*-columnist Sylvain Ephimenco ook de imagoschade die de Schilderswijk door Ramesar opgelopen zou hebben. Hij schrijft dat in de Schilderswijk wel degelijk ernstige radicalisering plaatsvindt:

Maar ook al verzon hij geregeld bronnen, dat wil nog niet zeggen dat de context waarin de spookbronnen werden opgevoerd ook uit de duim is gezogen. [...]Misschien geen shariawijk inderdaad, maar wel een buurt waar de meest weerzinwekkende demonstratie van het jaar heeft plaatsgevonden afgelopen zomer. Tientallen duistere figuren [...] betuigden hun steun aan [...] Islamitische Staat. [...]Wat ik toen dacht? Dat de naam ‘shariawijk’ nog te mild was voor dit Haagse jihadistische bolwerk. (Ephimenco, 2014, 27 dec)

3.2 Bolstering: Benadrukken dat Trouw kwaliteit heeft

Een belangrijke manier om het eigen imago te verdedigen, is het benoemen van de eigen kwaliteiten. In een brief aan de bewoners van de Schilderswijk benadrukt de hoofdredactie van *Trouw* de kwaliteiten waar de krant volgens hen om bekend staat:

Onze kracht ligt juist meer in reflectie, in terughoudendheid, en in het bieden van duiding en achtergrond. [...]We hopen wel dat we u er in de komende periode van kunnen overtuigen dat deze affaire niet representatief is voor de kwaliteit van *Trouw*, noch voor de kwaliteit van de journalisten die voor de krant werken (Hoofdredactie *Trouw*, 2014, 27 dec)

Columnist Ephimenco wijst ook op de transparantie van *Trouw*: “Door een externe commissie te benoemen en haar rapport integraal op de *Trouw*-site te publiceren, heeft deze krant een ongekennde daad van openheid verricht” (Ephimenco, 2014, 27 dec). De hoofdredactie wordt in *Trouw* geroemd om de manier waarop zij met het schandaal is omgegaan. Waar in andere kranten *Trouw* wordt verweten dat ze een externe commissie nodig had om te onderzoeken hoe Ramesar jarenlang zijn gang heeft kunnen gaan, wordt in *Trouw* zelf juist die externe commissie van “deskundige en kritische buitenstaanders” (Hove, 2014, 22 dec) geroemd. Door de eigen kwaliteiten en de omgang met het schandaal te roemen, probeert *Trouw* de ernst van het schandaal te relativiseren. Door positieve zaken te benoemen, probeert de krant de kwestie minder ernstig te laten lijken.

Zelfreflectie: Verantwoordelijkheid nemen en correctieve actie

Het is niet zo dat *Trouw* slechts Ramesar wegzet als rotte appel, de aanstootgevendheid van zijn bedrog relateert en haar eigen positieve kwaliteiten benadrukt. Nee, *Trouw* neemt ook verantwoordelijkheid voor het bedrog van Ramesar. De krant gaat diep door het stof en biedt excuses aan voor de fraude die jarenlang plaats kon vinden.

4. *Berouw tonen*

Trouw geeft haar fouten volmondig toe en neemt de volledige verantwoordelijkheid voor haar fouten: “[De hoofdredactie] die, hoe je het wendt of keert, te laat in de gaten had wat er aan de hand was. [...]Want vijf jaar [...] zonder [...] effectieve actie [...] is wel erg lang” (Hove, 2014, 22 dec). *Trouw* geeft toe dat het te lang geduurd heeft voordat Ramesar ontmaskerd werd, dat hij ondanks de bedenkingen die er tegen hem waren toch heeft kunnen doorgaan. Door te stellen dat de fouten gemaakt zijn, door de gehele redactie, nemen ze de verantwoordelijkheid voor hun fouten.

Behalve het nemen van verantwoordelijkheid voor de gemaakte fouten, biedt de hoofdredactie van *Trouw* ook excuses aan voor de foutieve berichtgeving over de Schilderswijk: “We hebben dan ook oprechte spijt dat hierdoor bewoners in uw wijk zijn gekwetst en dat de reputatie van de wijk door de vervolgens ontstane ophef is aangetast” (Hoofdredactie *Trouw*, 2014, 27 dec). In deze brief naar de bewoners van de Schilderswijk bieden ze hun excuses aan, aan degenen die direct last hebben van de foutieve berichtgeving. Door de verantwoordelijkheid te nemen en excuses aan te bieden, laat *Trouw* zien dat zij zich bewust is van haar fouten. Door een open, transparante houding creëert de krant goede wil bij haar lezers.

5. *Correctieve actie*

Naast het nemen van verantwoordelijkheid en het aanbieden van excuses, gaat *Trouw* nog een stap verder. Ze beloven stappen te ondernemen om te zorgen dat dit niet meer kan gebeuren en gaan zelfs uitgebreid aan het werk om de fouten te herstellen. Een dergelijke strategie wordt door Hindman (2005) correctieve actie genoemd.

5.1 *Correctie beweringen Ramesar*

Na het rapport van de onderzoekscommissie en de excuses van de hoofdredactie volgt een grote bijlage over De Schilderswijk. *Trouw* stelt alles in het werk om het artikel van Ramesar met de grootste impact, over de ‘sharia-driehoek’ in de Haagse Schilderswijk, van nuance te voorzien.

Redacteuren van *Trouw* ploegden talloze rapporten door die over de Schilderswijk zijn opgesteld, doken in de statistieken, onderzochten de geschiedenis van de *Trouw*. Ze verzamelden [...] interviews met bewoners [en] ‘proefden’ de buurt. Ze slenterden door de straten, hingen in de parken, zaten in koffiehuisen, eettentjes en restaurants. (Laan, 2015, 15 mei).

Met deze strategie doet *Trouw* niet alleen recht aan de Schilderswijk, maar laat de krant ook zien dat zij in staat is om goede journalistiek te bedrijven. Een verstandige strategie om de opgelopen imagoschade te verkleinen.

5.2 *Ombudsman*

Trouw onderneemt stappen om een dergelijke affaire in de toekomst te voorkomen. Misschien wel de belangrijkste verandering om dat te bewerkstelligen, is de aanstelling van ombudsman Adri Vermaat. Hij wordt vooraf al geroemd:

Hij is vaardig in het scheiden van feiten en fictie, in het ontvlechten van details uit een kluwen informatie, en in het reconstrueren van een verhaal. [...]Wij denken met Vermaat [...] de kwaliteit van de krant te kunnen waarborgen en ook te versterken. (Laan, 2015, 29 aug)

Behalve een ombudsman wordt ook een vertrouwenspersoon aangesteld die *Trouw*-verslaggevers bij integriteitkwesaties kunnen raadplegen. Door deze maatregelen willen ze het publiek ervan overtuigen dat een kwestie als die van Ramesar niet herhaald zal worden. Ze beloven dat de

ombudsman en de vertrouwenspersoon scherp zullen letten op het naleven van journalistieke normen en waarden.

5.3 Aanpassingen richtlijnen anonieme bronnen

Ombudsman Vermaat pleit al in één van zijn eerste stukken voor een verandering van werkwijzen. In concrete bewoordingen legt hij uit hoe er met anonieme bronnen omgegaan moet worden:

De verantwoording van artikelen is aangescherpt. [...]Uitgangspunt bij Trouw is dat niemand nog anoniem, of met een gefingeerde naam, in de krant voorkomt. In de spaarzame gevallen dat dit tóch gebeurt, moet daar een duidelijke, aanwijsbare reden voor zijn, is de harde afspraak. De reden voor het anonimiseren of fingeren van namen moet goed en helder worden beargumenteerd, zowel intern als naar de lezer toe. Intern gebeurt dit, maar aan dit laatste, belangrijkste punt moet de redactie nog schaven. (Vermaat, 2015, 3 sep).

Hij doet hiermee een soortgelijke suggestie als de ombudsvrouw van *de Volkskrant* deed in januari van hetzelfde jaar (Kranenberg, 2015, 3 jan): de kwaliteit van de bron moet goed zijn. Een verschil is dat hij stelt dat het uitgangspunt is dat er géén anonieme bronnen worden gebruikt. Zo stellig was Kranenberg nog niet.

5.4 Meer discussie/zelfkritiek op redactie

Leidt de kwestie Ramesar daadwerkelijk tot nieuwe werkwijzen bij *Trouw*? De toekomst zal dat moeten uitwijzen. In ieder geval geeft hoofdredacteur Van der Laan al begin 2015 aan dat er daadwerkelijk wat verandert is op de redactie van *Trouw*: “Sinds de kwestie Perdiep Ramesar wordt intensiever dan voorheen besproken wat journalistiek door de beugel kan. Dat doen we voorafgaan bij de ochtendvergadering [en] in een digitale evaluatie, waarbij alle redacteuren journalistieke kwesties kunnen aankaarten” (Laan, 2015, 21 mrt).

Verwijzing naar journalistieke schandalen uit het verleden

Behalve de *image restoration* strategieën die eerder ook door Hindman (2005) werden gevonden, is er in het metadiscours van *Trouw* ook een strategie terug te vinden van *paradigm repair*. Net als in de andere kranten, maakt ook *Trouw* de vergelijking met journalistieke schandalen uit het verleden. Zo schrijft columnist Ger Groot: “Wat Perdiep Ramesar deed met de masseuse en prostituee An Ling, deed Janet Leslie Cooke al bijna een kwarteeuw eerder in The Washington Post met de achtjarige heroïneverslaafde ‘Jimmy’. Beiden werden, mét hun treurige geschiedenissen, uit de duim gezogen” (Groot, 2015, 24 feb). Hoogleraar Mark Deuze maakt in een interview de vergelijking tussen de redactionele omstandigheden bij *Trouw* toen Ramesar daar werkte en de *New York Times* ten tijde van Jayson Blair. Opvallend is dat hij hier ook refereert naar de etnische achtergrond van Blair (Afro-Amerikaans) en Ramesar (Hindoestaans) als mogelijke verklaring dat zij hun fraude zo lang konden voorzetten:

“Deuze ziet overeenkomsten met de kwestie van Jayson Blair [...] “Ook bij de New York Times was het een dynamische tijd, met verschuivende functies en verloop van chefs”, zegt hij. “Maar ook daar heerste het gevoel: we hebben eindelijk een Afro-Amerikaans in dienst.” (Teeffelen, 2014, 22 dec)

Kritiek op journalistieke beroepsgroep

Naast verschillende strategieën om de eigen reputatie en die van de journalistiek als geheel te verdedigen, levert *Trouw* ook kritiek op het functioneren van de beroepsgroep. Redacteuren van *Trouw* hekelen de manier waarop andere kranten over het bedrog van Ramesar berichten. In tegenstelling tot de andere kranten doet *Trouw* geen uitspraken over aanpassingen van werkwijzen voor de gehele beroepsgroep.

Andere kranten maken Trouw zwart

Regelmatig storen columnisten van *Trouw* zich aan de berichtgeving van andere kranten over de kwestie Ramesar. Columnist Johan Ten Hove voorspelt de kritiek van de beroepsgroep: "Bereid je als redactie en directie maar voor op wat cynisch gegniffel in journalistiek Nederland en sta verstoeld van de vele variaties die mogelijk zijn op het thema 'Misschien wel de beste krant van Nederland'" (Hove, 2014, 22 dec). Columnist Ephimenco vindt dat de andere kranten te hard oordelen over *Trouw*: "In hun respectievelijke kranten, die met *Trouw* concurreren, hadden ze geen goed woord over voor het dagblad dat zijn eigen 'bronnenaffaire' onlangs onthulden. Je proefde in die schrijfsels bijna de roep om de hele *Trouw*-redactie naar huis te sturen" (Ephimenco, 2014, 27 dec).

Conclusie

In deze scriptie werd het metadiscours over het journalistieke schandaal dat Perdiep Ramesar veroorzaakte, door foutief brongebruik, onderzocht. Eerder onderzocht Carlson (2014) het metadiscours over vergelijkbare cases in de Verenigde Staten – die van Janet Cooke, Stephen Glass en Jayson Blair. Net als in het onderzoek van Carlson (2014) wordt in deze scriptie gevonden dat een schandaal wordt gemarkeerd als een rotte appel in de journalistiek. En net als in Carlson (2014) wordt een vergelijking gemaakt met de geschiedenis. Ook een aantal andere vormen van *paradigm repair* zijn te vinden in het metadiscours over Ramesar: het marginaliseren van het verhaal in kwestie en het aanwijzen van *Trouw* als falende krant.

In het metadiscours dat Carlson (2014) onderzocht werden de journalisten die het schandaal veroorzaakten afgeschilderd als uitzonderingen, en is er verder geen kritiek op de journalistieke institutie. In het metadiscours over de kwestie Ramesar wordt er echter ook kritiek geleverd op het journalistieke paradigma. Dit is een nieuw fenomeen, dat niet gevonden werd in de eerdere onderzoeken naar journalistieke schandalen – besproken in het theoretisch kader van deze scriptie. De kritiek klinkt dat journalisten tegenwoordig teveel achter hun beeldscherm werken en richtlijnen voor het gebruik van anonieme bronnen te weinig naleven. Ook zou de manier waarop journalisten hun werk uitvoeren zorgen voor een te simpele weergave van de werkelijkheid. Daarnaast zou op journalistieke redacties een te hoge prestatiedruk en te weinig diversiteit en zelfkritiek zijn. Naast de kritiek worden ook enkele oplossingen aangedragen: zo zouden journalisten meer in duo's moeten werken en zou er strengere controle moeten zijn op naleving van de richtlijnen voor anonieme bronnen.

In deze scriptie werd onderscheid gemaakt tussen het metadiscours in *Trouw* en het metadiscours in andere kranten. Hindman (2005) onderzocht eerder alleen het metadiscours over Jayson Blair in de *New York Times*, de krant waar hij werkzaam was. Die casus is vergelijkbaar met de kwestie Ramesar. De strategieën van *image restoration* die Hindman (2005) vond in haar onderzoek naar het metadiscours over Blair bij de *New York Times*, zijn ook terug te vinden in het metadiscours in *Trouw* over de casus Ramesar. Evenals in het onderzoek van Hindman (2005) worden er strategieën van het ontkennen en ontwijken van de verantwoordelijkheid, evenals het relativeren van de aanstootgevendheid. Daarnaast wordt, net zoals door de *New York Times*, uiteindelijk wel de verantwoordelijkheid genomen door *Trouw*: de krant neemt publiekelijk verantwoordelijkheid en biedt excuses aan, een strategie van berouw tonen die ook door Hindman (2005) gevonden werd. Daarnaast gebruikt *Trouw* ook de strategie van correctieve actie: de krant corrigeert de foute beweringen van Ramesar over de Schilderswijk en stelt een ombudsman aan.

Ook in het metadiscours in *Trouw* is een nieuw fenomeen te ontdekken: kritiek op de manier waarop andere kranten berichten over het schandaal. In andere kranten klonk veel kritiek op *Trouw*, wat volgens die krant niet terecht is. Het schandaal had net zo goed bij een andere krant kunnen gebeuren, vinden redacteuren en columnisten van *Trouw*. Deze kritiek van andere kranten op *Trouw* en van *Trouw* op andere kranten, wijst op een nieuw soort strategie: het bekritisieren van

concurrenten. Een strategie die in een tijdperk waarin de concurrentie en commercialisering groter is dan ooit, niet verwonderlijk is.

Uit deze scriptie blijkt dat er verschillen zijn tussen het metadiscours van de nieuwsorganisatie waar het journalistieke schandaal plaatsvond en de andere nieuwsorganisaties. De verschillen zijn dat andere nieuwsorganisaties de pijlen richten op de nieuwsorganisatie die in opspraak is geraakt. De organisatie die in opspraak is geraakt doet er juist alles aan om de opgelopen imagoschade zo beperkt mogelijk te houden. Er klinkt daarnaast – naar aanleiding van het schandaal - vanuit de andere nieuwsorganisaties ook kritiek op het journalistieke paradigma, maar de organisatie waar het journalistieke schandaal plaatsvond richt zich vooral op haar eigen fouten en niet zozeer op institutionele en paradigmatische factoren.

Uit deze scriptie blijkt dat de journalistiek wel degelijk in staat is om naar zichzelf te kijken naar aanleiding van een journalistiek schandaal. De casus Ramesar wordt in het metadiscours breder getrokken dan alleen een probleem van *Trouw*. In het metadiscours klinkt kritiek op het algehele journalistieke paradigma.

Het blijft de vraag of dat ook leidt tot structurele veranderingen. Kritiek hebben en problemen aanwijzen is één ding – problemen oplossen is een tweede. Bij *de Volkskrant* werd in oktober 2015, een jaar na het ontslag van Ramesar bij *Trouw*, een stagiair weggestuurd vanwege fraude. *De Volkskrant* heeft al sinds 1997 een ombudsman. Het is dus wellicht te optimistisch om te zeggen dat de aanstelling van een ombudsman bij *Trouw* daadwerkelijk een paradigma verandering betekent. Dat hij na minder dan een jaar al pleit voor het niet meer noemen van de naam Ramesar (Vermaat, 2015, 3 sep), geeft weinig hoop.

Een schandaal als dat van Ramesar roept vragen op over de legitimiteit van bepaalde journalistieke werkwijzen. Is bijvoorbeeld het gebruik van anonieme bronnen nog wel verantwoord? Het is zaak voor de (dagblad)journalistiek om eens goed te kijken naar de houdbaarheid van het huidige journalistieke paradigma en de organisatie-omstandigheden bij redacties.

Aanbevelingen voor vervolgonderzoek

Naar aanleiding van de bevindingen in deze scriptie is het aan te bevelen om verder onderzoek te doen naar de mate waarin concurrentie een rol speelt in het metadiscours over journalistieke schandalen. Andere kranten wijzen *Trouw* aan als zondebok, maar hebben daar ook belang mee omdat ze concurreren met die krant. In hoeverre speelt dit een rol? Is het benoemen van het falen van een mediabedrijf een *paradigm repair*-strategie, of een strategie om hier concurrentievoordeel uit te halen? Verder onderzoek, waarin analyse van het meta-discours wordt aangevuld met diepte-interviews met de auteurs, zou hier inzicht in kunnen geven.

Omdat *paradigm repair* een veelomvattend begrip is, is het aan te raden om in een vervolgonderzoek gebruik te maken van een tweede codeur. Ook betreft deze scriptie slechts één fraudegeval, het kan interessant zijn om te kijken naar andere fraudegevallen in de Nederlandse journalistieke beroepsgroep, zoals Carlson (2014) dat heeft gedaan in de Amerikaanse journalistiek.

In deze scriptie werd het publieke metadiscours onderzocht. Deze publieke interpretaties zijn vooral bedoeld om de externe perceptie van het publiek te beïnvloeden (Carlson, 2014). Maar discours over journalistiek vindt ook op redacties en bijeenkomsten voor journalisten plaats (Zelizer, 1993). In toekomstig onderzoek zou een kwalitatieve analyse van het metadiscours – zoals uitgevoerd in deze scriptie - gecombineerd kunnen worden met een etnografische analyse bij het mediabedrijf waar het journalistieke schandaal heeft plaatsgevonden. Deze onderzoeken kunnen inzicht geven in de mate van zelfkritiek op journalistieke redacties. De etnografische analyse kan dan ook uitwijzen welke blijvende invloed een fraudegeval heeft op het functioneren van de redactie: worden er inderdaad andere werkwijzen gehanteerd zoals de ombudsman en de hoofdredacteur

betogen? En blijft er kritisch gekeken worden naar de omgang met anonieme bronnen of verdwijnt dit naarmate het schandaal in de vergetelheid raakt?

Referenties

- Bennett, W. L., Gressett, L. A., & Haltom, W. (1985). Repairing the News: A Case Study of the News Paradigm. *Journal of Communication*, 35(2).
- Berkowitz, D. (2000). Doing Double Duty. Paradigm repair and the Princess Diana what-a-story. *Journalism*, Vol.1(2).
- Boyer, D. (2013). *The Life Informatic. Newsmaking in the Digital Era*. Ithaca: Cornell University Press.
- Carlson, M. (2011). 'Where once stood titans': Second-order paradigm repair and the vanishing US newspaper. *Journalism*, Vol.13(3).
- Carlson, M. (2014). Gone, but not forgotten. Memories of journalistic deviance as metajournalistic discourse. *Journalism studies*, Vol.15(1), 33-47.
- Cecil, M. (2002). Bad Apples: Paradigm Overhaul and the CNN/Time "Tailwind Story". *Journal of communication Inquiry*, 26(1): 46-58.
- Deuze, M. (2011). What Is Journalism? Professional Identity and Ideology of Journalists Reconsidered. In D. A. Berkowitz, *Cultural Meanings of the News*. California: SAGE.
- Eason, D. L. (1986). On Journalistic Authority: The Janet Cooke Scandal. *Critical Studies in Mass Communication*, 2, 429-447.
- Harrison, J. (2006). *News*. Londen: Routledge .
- Hindman, E. B. (2005). Jayson Blair, The New York Times and Paradigm Repair. *Journal of Communication* .
- Kuhn, T. S. (1962). *The Structure of Scientific Revolutions*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Myjer, B. E., & Smit, J. (2014). *Het rapport van de Onderzoekscommissie brongebruik Trouw*. Amsterdam: Trouw.
- Reese, S. D. (1990). News Paradigm and the Ideology of Objectivity: A Socialist at The Wall Street Journal. *Critical Studies in Mass Communication*.
- Thomas, R. J., & Finneman, T. (2014). Who watches the watchdogs? British newspaper metadiscourse on the Leveson Inquiry. *Journalism Studies*, 15(2), 172-186.
- Zelizer, B. (1993). Journalists as Interpretive Communities. *Critical Studies in Mass Communication*, 10, 219-237.

Referenties krantenartikelen

- Boersema, W., Lagas, T. & Van Teeffelen, K. (2014, 20 dec). Twijfel over brongebruik Ramesar leefde al langer. *Trouw*, p. 10.
- Broeke, A., ten. (2015, 2 jan). De verleiding van de TED-cultuur. *De Volkskrant*, p. 7.
- "Bronaffaire bij Trouw is zaak voor alle journalisten." (24 december 2014). *NRC*, p. 2.

- Bronzwaer, S. & Zantingh, P. (2015, 19 feb). "Het is heel erg dat ons dit overkomt". NRC Handelsblad.
- Deuze, M. (2014, 27 dec). Journalistiek is speelveld van de gegoede klasse. NRC Handelsblad, p. 21.
- Ephimenco, S. (2014, 27 dec). Ik blijf! Trouw, p. 28
- Es, E. van, Reijmer, L. (2014, 13 nov). Koning van de anonieme bronnen valt door de mand. De Volkskrant, Ten Eerste.
- Geelen, J.P. (2015, 10 jan). Duidingsdrang. De Volkskrant, Sir Edmund, p. 3.
- Geelen, J.P. (2014, 15 nov). Dikke duimen. De Volkskrant, Sir Edmund, p. 3.
- Groot, G. (2015, 24 feb). De moraal van het verhaal. Trouw, p. 7.
- Hoofdredactie Trouw (2014, 27 dec). Geachte bewoners van de Schilderswijk. Trouw, p. 23.
- Hoogland, W. (2014, 14 nov). Feiten verzinnen en negeren schadelijk. De Telegraaf, p. 11.
- Hove, J., ten. (2014, 22 dec). Ook pijnlijk voor de lezers. Trouw, p. 24.
- Kranenberg, A. (2015, 3 jan). Hoe kan de krant het Ramesar-effect bestrijden? De Volkskrant, p. 32.
- Kranenberg, A. (2015, 17 okt). De anonieme bron van huisnummer 15. De Volkskrant, p. 22.
- Laan, C. van der. (2015, 21 maart). Dagelijks evalueren houdt ons scherp. Trouw, p. 29.
- Laan, C. van der. (2015, 15 mei). Terug in de Schilderswijk. Trouw, p. 2.
- Laan, C. van der. (2015, 29 aug). Ombudsman moet bestand zijn tegen druk. Trouw, p. 27.
- Lagas, T., Boersema, W. & Van Teeffelen, K. (2014, 20 dec). Onderzoekscommissie: 'We kregen vanaf het begin carte-blanche'. Trouw.
- Marcouch, A. (2015, 7 jan). De Schilderswijk radicaliseerde wel degelijk, redacties. NRC Handelsblad, p. 9.
- Mee, T. van der. (2014, 13 november). Is de Schilderswijk dan toch geen kalifaat? Algemeen Dagblad, p. 4.
- Oostveen, M. (2014, 14 nov). De straat op: binnenkort even eng als telefoneren. NRC.next, p. 10.
- Schouten (2014, 22 dec). Fictie. Trouw, p. 16.
- Teeffelen, K. van. (2014, 22 dec). 'Het botst te weinig op redacties'. Trouw, p. 9.
- Vermaat, A. (2015, 3 sep). Geen achternaam? De lezer moet weten waarom. Trouw, p. 12.
- Wansink, H. (2014, 23 dec). Journalistieke megafraude. De Volkskrant, p. 27.
- Zantingh, P. (2014, 22 dec). Op zoek naar de bronnen van Perdiep Ramesar. NRC Handelsblad, p. 3.

Appendix I: Concepten

(bevat: coderingsschema discours analyse Trouw & coderingsschema discours analyse andere kranten (p.2)

Coderingsschema discours analyse Trouw

1. Ontkennen van verantwoordelijkheid
 - a. *Ramesar is rotte appel*
2. Ontwijken verantwoordelijkheid
 - a. *Intenties aannemen Ramesar waren goed*
3. Relativeren aanstootgevendheid
 - a. *Bolstering*
 - i. *Benadrukken dat Trouw kwaliteit heeft*
 - ii. *Benadrukken zelfreflectie Trouw*
 - b. *Transcendence*
 - i. *Veel reorganisaties bij Trouw*
 - ii. *Scoringsdrift*
 - iii. *Grote werkdruk bij Trouw*
 - iv. *Schilderswijk radicaliseerde wel degelijk*
4. Tonen van berouw
 - a. *Excuses van Trouw*
 - b. *Controlemechanismen niet goed*
 - c. *Zelf boetekleed aantrekken*
5. Correctieve actie
 - a. *Meer discussie op redactie Trouw*
 - b. *Aanpassing richtlijnen voor anonieme bronnen*
 - c. *Pleiten voor meer zelfkritiek*
 - d. *Uitgebreide correctie Schilderswijk*
6. Kritiek op journalistieke beroepsgroep
 - a. *Te weinig diversiteit*
 - b. *Journalistieke beroep is voor mensen met geld*
 - c. *Andere kranten maken Trouw zwart*
 - d. *Zelfkritiek beroepsgroep is nodig*
7. Verwijzing naar journalistieke schandalen uit het verleden

Coderingsschema discours analyse andere kranten

1. *Paradigm repair* strategieën
 - a. Verdedigen gebruik van anonieme bronnen
 - b. Aanwijzen van Ramesar als rotte appel
 - c. Benoemen van falen *Trouw*
 - i. Teveel wisselingen in hoofdredactie
 - ii. Meer zelfreflectie zou gewenst zijn
 - iii. Falen *Trouw* in omgang met schandaal
 - iv. Verwijzingen naar slogan 'beste krant' van *Trouw*
 - v. Te weinig discussie op de redactie van *Trouw*
 - d. Vergelijking met journalistieke schandalen uit het verleden
 - e. Marginaliseren verhaal in kwestie: Schilderswijk radicaliseerde wel degelijk
2. Kritiek op paradigma
 - a. *Kritiek op routines*
 - b. *Kritiek op omgang anonieme bronnen*
 - c. *Kranten komen te weinig buiten*
3. Kritiek op redactionele omstandigheden
 - a. *Grote prestatiedruk in de journalistiek*
 - b. *Te weinig diversiteit op redacties*
 - c. *Te weinig discussie op redacties*
4. Aanpassen paradigma
 - a. *Anders omgaan met anonieme bronnen*
 - b. *Journalisten zouden in duo's moeten werken*

Appendix II: Corpus

Te vinden op Google Drive – scripties metajournalistiek.

URL: <https://drive.google.com/open?id=0B7HbNC9yVuk-a0pRakRhdFU2dDA>.

Korte URL: <http://bit.ly/1T8RsoS>.